

Lliçó de graduació de la promoció 2018

“El dret i les emocions”

Josep Ferrer

Benvolgut rector, presidenta del Consell Social, autoritats acadèmiques, estudiants que us gradueu, mares i pares, familiars, amigues i amics,

Gràcies, en primer lloc, rector, per l'honor que em fa la Universitat per convidar-me a participar en un dels actes més inspiradors de la nostra vida universitària. Em fa molta il·lusió. És un dia en què celebrem allò que dóna sentit a la feina que fem cada dia; una dia en què aquesta casa fa goig, mostra amb orgull la seva millor cara i ens invita a una certa complaença i a l'optimisme.

En segon lloc, i per damunt de tot, enhorabona als nous graduats i graduades. Moltes felicitats! Ho heu aconseguit. La graduació universitària és un assoliment personal molt important. Per arribar fins aquí, heu hagut de fer un esforç sostingut d'intensitat alta, perquè la UPF és una universitat exigent: aquí no es regalen els títols. Heu adquirit uns coneixements que, com veureu, massa aviat s'aniran quedant obsolets; però també, i això és més important, algunes habilitats essencials per afrontar la vida professional, allò que avui dia s'anomenen *soft skills*: heu hagut d'aprendre a gestionar la vostra autonomia, i això vol dir exercitar la força de voluntat; a fixar-vos objectius i complir-los; a establir prioritats; a administrar bé el temps; a temperar els nervis i l'estrès; a treballar en equip i afinar les habilitats comunicatives; potser a tenir resiliència davant d'un fracàs inesperat... I us n'heu sortit. Abans he dit que els coneixements adquirits envelliran ràpid; però dels vostres estudis de dret, us n'emporteu també una arquitectura mental, una manera determinada d'entendre les relacions humanes i la vida social i econòmica, i aquesta manera de pensar el món i d'articular-lo us serà molt útil, tant si us dediqueu a alguna professió jurídica com si empreneu altres camins.

Deixeu-me també que estengui la meva felicitació a les vostres famílies, que han estat testimonis de la vostra singladura universitària. Us han vist neguitosos; han patit les vostres neures; us han animat, a vegades sense entendre massa bé què us passava; us han trobat a faltar, si heu marxat de mobilitat; han compartit les vostres il·lusions –potser discretament, en segon pla– i avui, per tant, poden també sentir-se contents i orgullosos de vosaltres.

Avui és un dia en el qual us podeu permetre posar-vos una mica sentimentals. En aquests quatre o cinc anys han passat moltes coses: segur que recordeu on éreu el dia i l'hora en què es va anunciar la nota de tall per entrar als estudis de Dret o a la doble de Dret i Economia o Dret i ADE a la Pompeu, i va veure que sí, que teníeu prou nota i que hi entràveu. Va ser un moment d'eufòria i un primer gran èxit. I recordareu també el dia de la vostra primera classe, en aquestes aules. I els nous companys, tan perduts com

vosaltres. Aquella profe que us va fascinar, i aquell altre que se us va atravesar, o us va semblar un incompetent, o us va agafar mania. Dies d'insomni i d'enfilat-vos per les parets. Dies de biblioteca i sessions de seminaris en què va fer amics i amigues per a tota la vida, i va descobrir afinitats i van fluir les confidències. I és bo que us emocioneu una mica recordant-ho.

Els juristes, tanmateix, sembla que hem d'anar una mica amb compte amb el sentimentalisme. I d'això precisament us volia parlar avui en aquesta breu lliçó de graduació. Del dret i les emocions. És un tòpic molt antic i molt arrelat que el dret és un territori governat per l'imperi de la raó: és l'espai per excel·lència del discurs racional i el raonament lògic. S'ha dit sovint que les emocions, aquestes reaccions a estímuls externs que ens fan vibrar, sigui de disgust, irritació, por, alegria, admiració, entusiasme, han de quedar fora del dret. També les emocions que provenen no d'estímuls sensorials immediats, sinó de les nostres creences, de la nostra ideologia. A diferència d'allò que passa en la política, en la religió, en la creació artística, en el tracte social, el dret té una relació incòmoda amb les emocions.

L'expressió d'emocions genuïnes, en l'exercici de qualsevol activitat jurídica, s'ha vist tradicionalment com una actitud poc professional. Qualificar un jutge d'emotiu es podria considerar ofensiu. Com bé sabeu, la justícia, des de fa més de cinc segles, es representa iconogràficament amb els ulls embenats: la justícia hauria de fer servir només la raó i no deixar-se contaminar pels sentits. Només això garantiria, sembla, la seva essencial imparcialitat. L'advocat o l'advocada naturalment poden prendre partit pel seu client i utilitzar una narrativa emocional en la sala de judicis per intentar convèncer el jutgador; però fins i tot en aquest cas les expansions sentimentals es consideren poc més que trucs de l'ofici que no poden substituir l'argumentació objectiva i racional que se suposa que és allò que finalment fa guanyar o perdre un plet.

Tanmateix, des de fa ja algunes dècades, la psicologia i la neurociència han reivindicat amb molta propietat el rol de les emocions en el nostre comportament i presa de decisions i han desmentit aquesta contraposició radical entre la raó i l'emoció. Les emocions no són irracionals. Les emocions reflecteixen raó, activen la raó i són modificables per la raó. No només són inevitables, sinó que són essencials en la nostra personalitat. Només els sociòpates actuen i prenen decisions sense emocionar-se.

I és interessant de veure com aquesta reivindicació de les emocions ha arribat al dret. Això ens ha vingut, com tants corrents de pensament innovadors en l'anàlisi dels fenòmens jurídics, dels Estats Units: *Law & Emotions*. Els estudiosos de *Law & Emotions* ens recorden que les emocions impregnen el dret: les emocions estan presents en les normes jurídiques, són molt rellevants en l'activitat dels agents jurídics i afloren també en tot el que és la realització del dret com a fenomen social.

Això darrer, que la realització del dret suscita emocions, és tan obvi que per sostenir-ho no cal escriure cap *paper* acadèmic. Particularment, quan la gent percep que la reacció del sistema jurídic és injusta, es revolta. Ho hem vist no fa gaire en un cas de delictes sexuals comesos en manada que ha tingut molt ressò mediàtic. Molta gent s'ha sentit ofesa i ha sortit al carrer. Molt tristament, ho estem vivint també al nostre país, amb l'ofensiva judicial desfermada contra representants polítics de la ciutadania i líders socials de tarannà inqüestionablement pacifista. Retorçar el dret i abusar-ne amb ànim venjatiu causa indignació.

L'estudi de les emocions en el dret, però, se centra molt més en la seva presència, explícita o implícita, en la llei mateixa, en les normes jurídiques. Les lleis, efectivament, expressen emocions, les cultiven, intenten imposar-les, les anticipen i, a vegades, ens protegeixen d'elles. No tenim temps ara d'aprofundir-hi; però penso, per exemple, en la branca del dret en la qual jo més he treballat aquests darrers anys, el dret de família, i realment resulta impossible entendre'l sense tenir present la càrrega emocional que hi ha al darrere i de la qual s'ha d'ocupar. El dret de família ha d'establir regles i fer-les valer en contextos fortament emocionals, dominats per l'amor, l'odi, la confiança més absoluta, la generositat més incondicional o el rancor més destructiu.

Si una parella, en el moment de casar-se o de començar a conviure, volen signar un contracte sobre les conseqüències d'una possible separació o un divorci, el dret té molt present que les ha de protegir de les seves emocions –de l'amor i afecte que es tenen en el moment de contractar–, perquè aquesta emoció els impedeix autoprotegir els seus interessos individuals. Si al cap d'anys arriba la separació o el divorci, les emocions a vegades es tornen a desfermar, en aquest cas de signe contrari, i la llei ha d'adoptar mesures per temperar-les, i ho fa facilitant procediments de mediació per rebaixar la tensió i arribar a acords amistosos. Els conflictes relatius a les relacions entre pares i fills estan dominats també per emocions insondables, que la llei no pot desconèixer a l'hora d'establir els criteris per permetre o no impugnar una paternitat, atribuir la guarda i custòdia de fills menors, decidir en quines condicions es pot utilitzar un material genètic per procedir a una reproducció assistida o permetre l'adopció d'un menor desemparat, per posar-ne uns exemples.

L'activitat dels operadors jurídics –en el futur, de vosaltres– té també importants components emocionals, tant si heu d'assessorar un client, com si heu de negociar un acord o intentar arribar a una transacció, fer valer alguna pretensió davant d'un tribunal o, si us trobeu a l'altra banda de l'estrada, resoldre un conflicte dictant una sentència. Té permès un jutge o una jutgessa activar la seva capacitat d'empatia a l'hora d'estudiar un cas, sospesar les raons de les parts i prendre una decisió?

Això es va plantejar fa uns anys als Estats Units, en un cas que va tenir molt ressò, tant en l'opinió pública com en cercles acadèmics. En les audiències prèvies a la confirmació de la jutgessa Sonia Sotomayor com a membre del Tribunal Suprem dels Estats Units, que és una de les posicions més influents i cobejades que pot ocupar un jutge, se li va retreure a la candidata que pogués portar al tribunal la seva confessada empatia envers els sectors socials més desfavorits, empatia lligada a la seva condició de dona, d'origen humil i d'ascendència llatina. La qüestió era i és interessant, perquè precisament l'empatia és un dels millors exemples del component racional de les emocions. L'empatia té una part cognitiva (representar-se l'estat o situació d'una altra persona o persones) i una part afectiva (poder sentir allò que sent l'altra persona; poder posar-se en el seu lloc).

Avui dia, la neurociència i la psicologia ens ensenyen que, en el procés de raonament que porta a la presa de decisions, el primer que experimentem és una intuïció emocional, que es forma a partir de la nostra concepció del món, forjada per la nostra genètica, l'educació que hem tingut, la nostra cultura, les vivències que ens han marcat, l'entorn en què hem viscut. Naturalment, aquesta intuïció emocional és filtrada després per altres factors en un procés sinuós, complex, d'assaig i error, inconscient a vegades, fins a arribar a la decisió final. I quan la tenim, mirem de justificar-la racionalment.

La qüestió rellevant, al final, és doncs cap a on dirigim la nostra empatia i les nostres emocions. El professional que adreça la seva empatia només cap a un tipus de persona,

cap a un grup ètnic, cap a una classe social, cap a una ideologia, no serà segurament un bon professional. No totes les emocions són virtuoses ni encomiables. Aristòtil, fa més de dos mil anys, ja ens va dir que l'emoció és virtuosa si reflecteix una manera correcta de veure el món i el lloc que hom hi ocupa, si hom la sent en el moment correcte, amb referència a l'objecte, envers la persona, amb el motiu i en la direcció correctes.

En les seves memòries, i torno a la jutgessa Sotomayor (que finalment va ser confirmada pel Senat americà i va accedir al Tribunal Suprem del seu país), ella recorda la seva època de fiscal adjunt de districte i explica: "El fet de donar-me permís a mi mateixa de fer servir les meves habilitats innates del cor i acceptar que l'emoció és perfectament admissible en l'art de la persuasió va significar per a mi un gran avenç, la lliçó més poderosa que podia haver après, i els resultats van parlar per ells mateixos: no vaig tornar a perdre cap cas". Aquestes habilitats emocionals no li han servit a Sotomayor, ara que forma part dels nou jutges vitalicis de la cort suprema dels Estats Units, per canviar el rumb majorment conservador que ha pres el tribunal. Algunes de les seves opinions, tanmateix, quedaran per a la història: la setmana passada, sense anar més lluny, va ser notícia per haver escrit un vot particular de rebuig al veto migratori imposat pel president Trump a ciutadans de diversos països de majoria musulmana, vot que ha estat qualificat d'"històric" i "vibrant".

El meu petit missatge d'avui és, per tant, que no reprimiu les emocions virtuoses, ni en la feina ni en la vida, i que practiqueu l'empatia, amb els vostres col·legues, amb els vostres empleadors o empleats, amb els vostres clients, amb aquells a qui haureu de servir, i d'aquesta manera sereu millors professionals. En l'etapa que ara comença us toca fer-vos un lloc al món. Ara sou lliures per afrontar el futur. Jo us recomanaria que feu allò que més us motivi i que més satisfacció creieu que us donarà. El món d'avui és molt dinàmic i canviant i no heu de tenir por d'equivocar-vos i, si cal, rectificar. Per començar aquesta nova etapa esteu més preparats del que creieu. Haureu de seguir formant-vos, sens dubte. De fet, la vostra formació continuarà tota la vida i us avaluareu contínuament. Però, d'entrada, porteu a la vostra motxilla un actiu molt important. La Pompeu Fabra és una marca molt reputada. És una marca, i ho dic per l'experiència d'haver-me ocupat de les relacions internacionals de la Universitat durant uns quants anys, que coneixen les millors universitats del món. Any rere any tots els rànquings ho confirmen i el món econòmic ho sap i ho valora. Amb la confiança que us ha de donar aquest actiu, amb la vostra formació i una gran dosi d'empatia, us animo a realitzar les vostres aspiracions. Amb ambició i atreviment. Sortint de tant en tant de la vostra zona de confort. Travessant fronteres, perquè avui dia haureu de treballar i interactuar amb gent de tot el món. És un orgull, viatjant pel món, trobar graduats de la Pompeu en les millors universitats, en firmes professionals molt reputades, en ONG i organitzacions internacionals d'alt impacte.

I acabo amb un prec. Mantingueu-vos vinculats a la Universitat. Ara hi teniu un lligam emocional que s'anirà esvaint amb el temps, però heu de fer un esforç per conservar-lo i enfortir-lo. Us hi ajudarà si us manteniu en contacte entre vosaltres. I torneu també de tant en tant per explicar-nos com de bé us va la vida. Dintre d'uns anys, podreu ajudar els estudiants que es trobaran en el lloc on esteu ara vosaltres, amb la vostra experiència, xarxes de relacions, coneixement d'oportunitats professionals i tantes altres coses. Us ho agrairan i us ho agrairem.

Moltes felicitats i molta sort.